

Jonas PALIONIS

Vilniaus universitetas

DĖL PUNIŲS PAVADINIMO KILMĖS

On the origin of the placename *Punià*

Anotacija. Miestelio pavadinimas *Punià* kildintinas iš apeliatyvo la. *puna, pune* „paukštinimas“. Šis vietovardis bus davęs pamatą upelės *Punėlė* pavadinimui.

Raktažodžiai: lietuvių kalba; onomastika; etimologija; vietovardis; upėvardis; Punià; Punėlė.

Abstract. The name of the small town *Punià* originates from the apellative Latv. *puna, pune* “height, eminence”. The said placename serves as a basis for the hydronym *Punėlė*.

Keywords: Lithuanian; onomastics; etymology; placename; hydronym; Punià; Punėlė.

Dėl šio, vieno iš seniausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestelio (1382 m. fiksuoto Kryžiuočių ordino kronikose), pavadinimo kilmės jau yra rašyta. Bene pirmasis tai yra padaręs mūsų kalbotyros klasikas Kazimieras Būga. Nors tiesiogiai *Puniųs* pavadinimo kilmės jis nėra aiškinęs, bet 1922 m. spalio 1 d. „Tėvynės balso“ laikraštyje paskelbtame straipsnelyje „Vietų vardai – istorijos šaltinis“¹ yra pateikęs duomenų, susijusių su mano gimtinei artimos (apie 2 km nutolusios) vietos istorija. Jau specialiai lingvistiškai tą pavadinimą plačioje studijoje yra lietęs Aleksandras Vanagas².

¹ Žr. Kazimieras Būga, *Rinktiniai raštai* 3, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, 491–492.

² Žr. Aleksandras Vanagas, Mūsų miestų vardai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 1993, 176–229. Po A. Vanago mirties pasirodė Vitalijos Maciejauskienės parengti dar du šios studijos papildyti leidimai kaip atskiros knygos, žr. Aleksandras Vanagas, *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996; ²2004.

Minėtoje studijoje alfabetiškai pagal atskirus straipsnelius apibūdinti 58 Lietuvos miestų bei miestelių vardų istoriniai duomenys, darybos ir kilmės dalykai. Vėlesnieji, pomirtiniai, taip pat alfabetiški tos studijos leidimai papildyti naujais, iš kitų autoriaus šaltinių perimtais tekstais. Juose miestų ir miestelių skaičius išaugo ligi 163-jų. *Puniōs* vardui skirti visi šiuose spaudiniuose paskelbti tekstai turinio atžvilgiu yra identiški (išskyrus V. Maciejauskienės pataisytas korektūros klaidas).

Straipsnelyje apie *Punią* A. Vanagas, pirmiausia pateikęs iš įvairių XIV–XIX a. raštų nemažą pluoštą pavyzdžių, tariamai ar iš tikrųjų suponuojančių šį vietovardį (*Ponau, Ponne, Punie, Пуни...*) komentuoja kitų nuomones dėl pastarojo kilmės. Jis nepritaria tiems, kurie maną, kad galėjusi būti *Pūnia* (su ilguoju *ū*), o ši forma susijusi su *pūnė, pūnė, pūnià* „klojimo peludė, urvas“ ar panašias reikšmes turinčiais žodžiais, – tokiam siejimui nepritarianti fonetika. Iš tikrųjų ir man, buvusiam šio miestelio gyventojui, nėra tekę girdėti tariant *Pūnia*. Apskritai A. Vanagui *Punios* pavadinimo kilmė nebuvo aiški: „... miestelio vardas *Punia* lieka labai vienišas, sunkiai paaiškinamas“ (LKK 33, 203). Tačiau vienu iš „įtikimiausių“ aiškinimų jis manė esant to vardo kilmės siejimą su *Punėlės* upelio, įtekančio prie miestelio į Nemuną iš dešinės, pavadinimu: „Visiškai įmanoma, kad ankstesnė šio upėvardžio lytis buvo **Punia*, iš kurios ir radosi gyvenvietės vardas *Punià*. Tai įprastas oikonimų darybos būdas. Vėliau, gyvenvietei išaugus, upelio vardas **Punia* gavo mažybinių priesagą *-elė*“ (LKK 33, 204).

Sitokią nuomonę A. Vanagas buvo susidaręs veikiausiai dėl Juozo Balčikonio straipsnio³, kuriame užfiksuota 390 darybiškai suklasifikuotų pavadinime nurodytų vandenvardžių rūšių, įtakos. Tačiau tame straipsnyje *Punelės* upėvardžio nėra: matyt, dėl *Punios* atvejo J. Balčikonis turėjo abejonių.

Iš tikrųjų sunku patikėti, kad mažo upelio pavadinimas senovėje galėjęs neturėti mažybės reiškiančios *-elė* priesagos, kaip ir minėtu *Punios* siejimu su *pūnė* ar *punià*. Tiesa, A. Vanago citatoje sakoma, kad upėvardžio suteikimas miestui ar miesteliui esąs „įprastas oikonimų darybos būdas“. Be to, neužmirština, kad vandenvardžiai apskritai yra senesni už prie jų esančius gyvenviečių pavadinimus. Todėl upėvardinis *Punios* miestelio (ar seniau buvusio miesto) pavadinimo kilmės hipotetinis aiškinimas gali būti laikomas autentiškesniu už kai kuriuos kitus.

³ Žr. Juozas Balčikonis, Nazvanija litovskix naselennyx punktov, obrazobannye ot nazvanij rek i ozer, *Lingua Posnaniensis* 7, 1959, 240–252.

Prie pastarųjų, t. y. autentiškesniųjų, esu linkęs priskirti ir dar vieną, iš šio straipsnio pradžioje minėto K. Būgos straipsnio iškylantį, bet A. Vanago urbanonimikos darbuose nekomentuotą, aiškinimą. Tame straipsnyje žymusis kalbininkas konstatavęs, kad latvių protėviai, prieš pasitraukdami iš Vilniaus krašto („žemės“), yra parsinešę, be kitų vietovardžių (*Gauja, Lidava, Ūla...*), ir *Punios* pavadinimą *Pune, Puni* (Op. cit., 492).

K. Mühlenbacho latvių kalbos žodyne (ME 3, 413), remiantis K. Ulmanio *Lettisch-Deutsches Wörterbuch*, 1872, nurodyta, kad žodžiai *puna, pune*, be kitų reikšmių, turi ir „paaukštinimo, Erhöhung“ reikšmę. Todėl yra pagrindo manyti, kad *Punios* gyvenvietės pavadinimas galįs būti susijęs su pastaraisiais latvių kalbos ar latvių-lietuvių prokalbės žodžiais, nes jis atspindėtų faktišką geografinę vietovės padėtį ant aukšto Nemuno kranto. Tačiau tai taip pat yra tiktai prielaida (nors man atrodanti pagrįščiausia), reikalaujanti etnolingvistinių tyrinėjimų⁴.

Jonas PALIONIS
Baltistikos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
Lithuania

⁴ Baigdamas norėčiau dar pridurti kritinio pobūdžio pastabą dėl A. Vanago labai vertinguose onomastikos darbuose (Aleksandras Vanagas, *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis, 1970; Aleksandras Vanagas, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1981) aiškinamų *Punios* apylinkių vandenvardžių vietos santrumpos. Ir prie *Punelės*, ir prie visai arti *Punios* esančių upelių *Dūlpis, Ymilsà* prirašoma ne *Pun*, o *Btr* = *Butrimónys*. Ypač netinka vartoti *Btr* ne tik dėl tų vandenvardžių atstumo (iki *Butrimonių* toliau), bet ir dėl to, kad tokį pat pavadinimą turi dvi Lietuvos gyvenvietės: alytiškė, Alytaus rajonui priklausantis miestelis, ir kaimas Šalčininkų rajone (žr. Aldonas Pupkis (red.), *Vietovardžių žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, 67). Todėl kartais dviejų gyvenviečių identiško pavadinimo trumpinys gali suklaidinti tyrinėtoją.

Red past. Hidronimų lokalizaciją A. Vanagas nurodo pagal valsčius.